

INSTITUTUL DE ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: 316.64-058.8(043.2)

DONOGA LIUDMILA

**INFLUENȚA ATITUDINILOR SOCIALE ASUPRA PROCESULUI
DE ADAPTARE A ADOLESCENȚILOR ȘI PĂRINȚILOR ÎN
CADRUL FAMILIEI**

511.03 – PSIHOLOGIE SOCIALĂ

Autoreferatul tezei de doctor în psihologie

CHIȘINĂU, 2016

Teza a fost elaborată în cadrul sectorului Psihosociologia Educației și Incluziune Școlară din cadrul
Institutului de Științe ale Educației

Conducător științific:

Bucun Nicolae, doctor habilitat în psihologie, profesor universitar

Referenți oficiali:

Racu Jana, doctor habilitat în psihologie, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Pavlenko Lilia, doctor în psihologie, Institutul de Științe ale Educației

Componența Consiliului Științific Specializat:

Bolboceanu Aglaida, președinte, doctor habilitat în psihologie, profesor cercetător

Paladi Oxana, secretar științific, doctor în psihologie, conferențiar universitar

Jelescu Petru, doctor habilitat în psihologie, profesor universitar

Malcoci Ludmila, doctor habilitat în sociologie, profesor universitar

Cojocaru Natalia, doctor în psihologie, conferențiar universitar

Suținerea va avea loc la 30 iunie 2016, ora 13:00, în ședința Consiliului Științific Specializat D 38.511.03-05 din cadrul Institutului de Științe ale Educației, pe adresa: or. Chișinău str. Doina, nr. 104, sala 212.

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca Institutului de Științe ale Educației din Chișinău și pe pagina web a C.N.A.A. (www.cnaa.md).

Autoreferatul a fost expediat la _____2016.

Secretar științific al Consiliului Științific Specializat,

Paladi Oxana, doctor în psihologie, conferențiar universitar

Conducător științific,

Bucun Nicolae, doctor habilitat în psihologie, profesor universitar

Autor

Donoga Liudmila

© Donoga Liudmila, 2016

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța problemei abordate

În Codul educației al Republicii Moldova se menționează că idealul educațional al școlii constă în formarea personalității cu spirit de inițiativă, capabilă de autodezvoltare, care posedă independență de opinie și acțiune [7]. În vederea realizării acestui obiectiv devine actuală determinarea particularităților formațiunilor de vârf ale personalității – a atitudinilor sociale. Ca formațiuni social-psihologice, produse ale socializării, atitudinile sociale exprimă nemijlocit atitudinea proprie a subiectului față de fenomenele și obiectele sociale.

Transformările care se produc în societatea contemporană reclamă individului mari eforturi pentru a atinge un nivel înalt de adaptare social-psihologică. Alături de sistemul de cunoștințe și competențe necesare pentru integrarea pe piața muncii, școala contemporană are menirea de a forma personalități creative, apte de a se adapta în condițiile alternante ale vieții. În acest context este actuală și concretizarea influenței particularităților atitudinilor sociale asupra proceselor de adaptare. Importanța unor astfel de cercetări este determinată de schimbările radicale ce se produc în lume în ultimele decenii - perioadă caracterizată prin instabilitate, stare de tranziție, imprevizibilitate. Transformările cardinale și impetuoase se resimt nu numai în existența socială, dar și în conștiința socială: modificările ce se produc în viața de zi cu zi implică schimbări în structurile psihice centrale ale personalității și, în primul rând, în atitudinile ei sociale. În legătură cu transformările social-economice cardinale și globale importanța cercetării particularităților atitudinilor sociale și influenței lor asupra procesului de adaptare al reprezentanților diferitor generații nu numai se va menține, dar și va spori în permanență. Aceasta se datorește faptului că odată cu schimbările vertiginoase în toate domeniile sporește cererea socială de noile cunoștințe despre mecanismele psihologice care condiționează eficacitatea proceselor de adaptare. În acest context determinarea la reprezentanții a două generații genealogice – adolescenți și părinți, a particularităților atitudinilor sociale, concretizarea influenței lor asupra procesului de adaptare social-psihologică în general și adaptare în cadrul familiei, în particular, pe deplin corespunde cererii sociale menționate anterior.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemei de cercetare.

Importanța funcțiilor, pe care le îndeplinesc atitudinile sociale în condiționarea comportamentului social al personalității, a determinat interesul deosebit al multor savanți față de aceste formațiuni social-psihologice pe tot parcursul secolului XX [17; 40; 42; 43; 44; 45; 46]. În același timp, mulți autori menționează că atitudinile sociale până în prezent au rămas un obiect insuficient studiat [11; 17; 26; 40]. În scopul realizării obiectivelor prioritare din Codul educației al Republicii Moldova mulți psihologi din țară și-au consacrat cercetările stabilirii particularităților, mecanismelor și principiilor dezvoltării personalității copiilor de diferite vârste. Cercetătorii I. Racu [10], L. Bolocan [3], O. Paladi [8] s-au preocupat cu problemele dezvoltării personalității și autoconștiinței ei; Ж. Раку [32] a abordat problema formării competenței sociale; А. В. Болбочану, Л.Г. Павленко [13] au elaborat modele și

strategii ale comportamentului în situațiile de conflict la diferite etape ale ontogenezei. O semnificație deosebită le au investigațiile orientate spre determinarea orientărilor valorice ale personalității. Particularitățile profilului axiologic și idealurile adolescenților au devenit obiect de cercetare în lucrările A. Bolboceanu [1; 2], O. Paladi [1], A. Țâbuleac [2], S. Briceag [4]. Cercetarea O. Paladi a fost direcționată spre determinarea nivelului de dezvoltare a autoconștiinței și relației lui cu sistemul de valori la adolescenți [8]. Or, există nevoia de a acorda atenție și cercetării atitudinilor sociale, care sunt calificate drept formațiuni de vârf ale personalității.

În Republica Moldova, ca și în alte țări, multe lucrări sunt consacrate cercetării factorilor, particularităților, strategiilor adaptării social-psihologice a diferitor categorii de oameni în condițiile alternante ale vieții și activității [5; 6; 9; 31]. Cercetările menționate au o importanță teoretică și praxiologică incontestabilă. În ele, însă, problema influenței atitudinilor sociale asupra procesului de adaptare a personalității nu este abordată.

Analiza lucrărilor științifice ale savanților din țară și de peste hotare ne-a permis să stabilim, că și problema atitudinilor sociale, și problema adaptării, luate separat, sunt suficient abordate. Totodată, până în prezent n-au fost stabilite empiric particularitățile atitudinilor sociale la persoane de diferite vârste, lipsesc și date științific argumentate cu privire la influența acestor particularități asupra procesului de adaptare social-psihologică a omului. Nu este studiat experimental, cum se manifestă în atitudinile sociale subiectualitatea omului, cum influențează formațiunile social-psihologice în cauză asupra autodeterminării intențiilor personalității și adaptării ei social-psihologice. Analiza în condițiile transformărilor sociale a particularităților atitudinilor sociale este un caz de cercetare unică, care permite înțelegerea nu numai a relației formașunilor în cauză cu adaptarea social-psihologică, dar și cu autodeterminarea personalității în acest proces.

Cele expuse mai sus confirmă actualitatea și importanța determinării particularităților atitudinilor sociale, concretizării legăturii acestor mecanisme social-psihologice cu adaptarea adolescenților și părinților în cadrul familiei. Orientarea cercetării spre studierea particularităților atitudinilor sociale ale adolescenților și părinților este determinată și de tendința de a releva relația constructelor social-psihologice indicate cu autodeterminarea adolescenților în procesul de adaptare.

Lipsa datelor veridice cu privire la particularitățile atitudinilor sociale, influenței lor asupra procesului de adaptare a copiilor și părinților în cadrul familiei, pe de o parte, și necesitatea de a propune recomandări științific argumentate care să contribuie la dezvoltarea personalității, la adaptarea social-psihologică eficientă a adolescenților și autodeterminarea lor în acest proces, pe de altă parte, au determinat **problema științifică** a prezentei cercetări. Căle de soluționare a ei constă în stabilirea la reprezentanții a două generații genealogice a particularităților atitudinilor sociale și concretizarea legăturii acestor formațiuni social-psihologice cu adaptarea adolescenților și părinților în cadrul familiei.

Scopul cercetării teoretico-empirice: determinarea particularităților atitudinilor sociale și concretizarea relației lor cu adaptarea adolescenților și părinților în cadrul familiei în vederea eficientizării acestui proces.

Scopul a presupus soluționarea consecutivă a unui șir de **obiective**, care constau în:

1. Determinarea fundamentelor teoretice și a aparatului categorial al cercetării experimentale a relației dintre atitudinile sociale și adaptarea adolescenților și părinților în cadrul familiei;

2. Identificarea particularităților atitudinilor sociale în sfera trebuințelor și a valorilor ale adolescenților și ale părinților;

3. Stabilirea nivelului adaptării social-psihologice al adolescenților și părinților;

4. Stabilirea nivelului adaptării și coeziunii familiale al adolescenților și părinților;

5. Determinarea legăturii dintre particularitățile atitudinilor sociale ale adolescenților și tipul sistemului familial;

6. Concretizarea legăturii dintre particularitățile atitudinilor sociale și nivelul adaptării al adolescenților și părinților în cadrul familiei;

7. Elaborarea recomandărilor științific argumentate în vederea facilitării dezvoltării armonioase a personalității adolescenților, autodeterminării și adaptării lor eficiente în cadrul familiei.

Metodologia cercetării științifice include metodele: teoretice (analiza și sinteza; metoda ipotetică și deductivă de interpretare a dărilor obținute); empirice (metodici psihodiagnostice, experimentul de constatare); statistice (criteriul t – Student; r_s – coeficientul de corelație a rangurilor Spearman; r – coeficientul de corelație Pearson).

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute rezidă în determinarea particularităților atitudinilor sociale în sfera trebuințelor și a valorilor ale adolescenților și părinților. Într-o nouă abordare au fost analizate atitudinile sociale ca mecanisme social-psihologice ce condiționează adaptarea adolescenților și părinților în cadrul familiei. Au fost obținute date empiric verificate ce demonstrează: relația particularităților atitudinilor sociale cu nivelul adaptării adolescenților și părinților în cadrul familiei; legătura particularităților atitudinilor sociale ale adolescenților cu tipul sistemului familial din care fac parte.

Problema științifică importantă soluționată în domeniu constă în fundamentarea științifică a particularităților atitudinilor sociale, fapt ce a contribuit la concretizarea relației acestor formațiuni social-psihologice cu adaptarea adolescenților și părinților în cadrul familiei, în vederea eficientizării acestui proces.

Semnificația teoretică a lucrării rezidă în: determinarea particularităților atitudinilor sociale în sfera trebuințelor și valorilor a adolescenților și părinților; concretizarea legăturii particularităților depistate cu nivelul adaptării adolescenților și părinților în cadrul familiei; stabilirea legăturii particularităților atitudinilor sociale ale adolescenților cu tipul sistemului familial din care fac parte.

Valoarea aplicativă a cercetării constă în completarea psihologiei sociale cu date empiric verificate privind: particularitățile atitudinilor sociale în sfera trebuințelor și valorilor ale adolescenților și ale părinților; raportul acestor particularități cu adaptarea adolescenților și părinților în cadrul familiei; legătura particularităților atitudinilor sociale ale adolescenților cu tipul sistemului familial din care fac parte. Rezultatele obținute sunt de un real folos pentru psihologii școlari, părinți, pedagogi, asistenți sociali în cadrul elaborării programelor de contribuție la

dezvoltarea armonioasă și autodeterminarea adolescenților, la eficientizarea procesului de adaptare a adolescenților în cadrul familiei.

Tezele fundamentale înaintate pentru susținere:

1. Particularitățile atitudinilor sociale în sfera trebuințelor a adolescenților și părinților sunt: direcționarea adolescenților spre proces și libertate, și orientarea părinților spre rezultat. Emanciparea intențională a adolescenților se manifestă și în sfera valorilor. Având valori terminale comune cu părinții, adolescenții aleg alte mijloace de realizare a scopurilor, independența fiind pentru ei cea mai semnificativă valoare instrumentală.

2. Atitudinile sociale ale adolescenților, având caracter preadaptativ, nu sporesc nivelul adaptării social-psihologice, ci contribuie la autocunoaștere, autodezvoltare și autodeterminare.

3. Coincidența conținutului atitudinilor sociale în sfera trebuințelor și a valorilor adolescenților și părinților condiționează coeziunea familială și tipul echilibrat al sistemului familial, din care fac parte.

4. Particularitățile atitudinilor sociale, determinând nivelul coeziunii familiale, influențează procesul de adaptare social-psihologică a adolescenților și părinților, inclusiv și procesul de adaptare în familie.

5. Realizarea principiilor dezvoltării autonomiei personale, autoconștiinței, obiectivării și autodeterminării conștiente; stimulării activismului neadaptativ și orientării lui spre obținerea rezultatului scopului scontat, contribuie la dezvoltarea personalității, autodeterminarea și adaptarea social-psihologică eficientă a adolescenților.

Implementarea rezultatelor științifice. În temeiul rezultatelor obținute în cercetare și recomandărilor propuse se alcătuiesc programe de facilitare a dezvoltării armonioase a personalității adolescenților, a autodeterminării și adaptării lor eficiente în cadrul familiei. Rezultatele studiului deasemenea se implementează în activitatea practică a psihologilor școlari și profesorilor în cadrul organizării seminarelor cu părinții adolescenților (Liceul „Academicianul Sibirschi” m. Chișinău).

Aprobarea rezultatelor științifice. Rezultatele științifice obținute au fost discutate și aprobate în cadrul ședințelor sectorului Psihosociologia Educației și Incluziune Școlară din cadrul Institutului de Științe ale Educației (2010-2013).

Publicații la tema de cercetare. Ideile principale și rezultatele cercetărilor au fost prezentate în 9 lucrări științifice: 3 articole publicate în reviste de specialitate; 6 articole publicate în materialele conferințelor științifice naționale și internaționale.

Volumul și structura tezei. Teza constă din adnotare (în limba română, rusă și engleză), introducere, 3 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 219 de titluri, 5 anexe, 129 de pagini de text de bază, 14 figuri și 20 tabele.

Concepte-cheie: montaje, atitudini sociale, valori, adaptare, adaptare social-psihologică, adolescenți, părinți.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** sunt argumentate actualitatea și importanța problemei de cercetare; marcate scopul și obiectivele

lucrării; determinată

problema științifică importantă soluționată în domeniu; evidențiate noutatea științifică, semnificația teoretică și valoarea aplicativă a cercetării. În compartimentul dat al tezei sunt prezentate aprobarea rezultatelor științifice obținute și conținutul capitolelor tezei.

În primul capitol, **”Abordări teoretice cu privire la cercetarea atitudinilor sociale și a proceselor de adaptare social-psihologică”**, sunt analizate paradigmele definirii atitudinilor sociale, determinării structurii și funcțiilor acestor formațiuni. În capitolul dat sunt evidențiate unele probleme, studiate în psihologia familiei; abordarea sistemică a familiei ca institut social; deasemenea sunt prezentate interpretările fenomenului de adaptare în ansamblu și a adaptării social-psihologice, în special. Analiza și sinteza cunoștințelor acumulate cu referire la problema atitudinilor sociale și a adaptării au avut drept scop determinarea bazelor metodologice și a aparatului categorial al cercetării empirice a particularităților atitudinilor sociale și influenței lor asupra procesului de adaptare a adolescenților și părinților în cadrul familiei.

În urma analizei paradigmelor interpretării atitudinilor sociale în cercetarea experimentală realizată drept bază ne-a servit abordarea psihologică generală, care-și ia începutul din teoria despre montaj elaborată de către Д.Н. Узнaдзе [37]. Eficacitatea abordării în cauză a atitudinilor sociale a fost demonstrată în lucrările discipolilor și a adepților acestui savant [17; 27; 38]. În abordarea psihologică generală atitudinile sociale sunt tratate ca stare de pregătire a omului de a evalua pozitiv sau negativ obiectul ori situația, stare care s-a format în temeiul experienței proprii ca predispoziție a individului de a acționa într-un anumit mod în anumite situații. În definiția dată se subliniază esența intra- și interpsihologică a atitudinilor sociale: cu privire la subiect atitudinile sociale sunt predispozițiile lui, iar relativ la obiectele lumii înconjurătoare - atitudinile sociale reflectă starea evaluativă a subiectului față de obiect. O astfel de tratare oferă posibilitatea de a reliefa așa însușiri ale atitudinilor sociale precum: activismul, direcționarea, intenționalitatea, predispoziționalitatea și caracterul estimativ. În această definiție se evidențiază că intenționalitatea și caracterul estimativ al atitudinilor sociale sunt corelate cu raportarea lor la obiect. În calitate de obiecte ale atitudinilor sociale se prezintă obiectele trebuințelor, valorile sociale, alte persoane, evenimentele ce se produc în socium. Reieșind din acest context, orientările valorice ale personalității sunt considerate varietăți ale atitudinilor sociale, obiectul cărora sunt valorile. În structura dispozițională a personalității atitudinile sociale în sfera valorilor ocupă același loc ca și atitudinile sociale în sfera trebuințelor. Și aceasta întrucât funcțiile trebuințelor și a valorilor personalității în motivarea și reglarea comportamentului social al omului sunt identice [24].

Printre diversele funcții, pe care le îndeplinesc atitudinile sociale, se evidențiază și funcția de adaptare [11; 17; 35]. Prin adaptare, de rând cu alți autori [30; 33], avem în vedere procesul de interacțiune a omului cu mediul înconjurător, în

rezultatul căruia el atinge concordanță cu cerințele mediului, își descoperă și dezvoltă potențialul său. Adaptarea individului în cadrul familiei se prezintă ca parte componentă, ca aspect particular al adaptării social-psihologice. În psihologia socială familia este concepută ca institut de bază în cadrul căruia își iau începutul procesele de adaptare, socializare și individualizare a personalității [41]. Adaptarea individului în familie formează temelia adaptării lui social-psihologice ulterioare. Deși interpretările teoretico-metodologice ale specialiștilor din domeniul psihologiei sociale nu sunt univoce, ei unanim recunosc faptul potrivit căruia acest institut social este principalul promotor în cultură a tradițiilor, stereotipurilor, valorilor, atitudinilor sociale pe care copiii le asimilează în familie [11; 23; 25; 39]. Anume prin aceasta familia, ca institut de socializare, în cadrul căruia are loc asimilarea atitudinilor sociale, se consideră ca un factor important al adaptării social-psihologice a personalității în societate.

Trecerea în revistă a cercetărilor consacrate familiei [11; 16; 28] a evidențiat că specialiștii din acest domeniu studiază preponderent mecanismele relațiilor interpersonale în familie, căile de consolidare și dezvoltare a familiei. În lucrările în care sunt examinate determinantele psihologice ale relațiilor interpersonale, printre alți factori, se menționează că similitudinile sistemelor atitudinilor sociale ale partenerilor contribuie la apropierea, atracția lor [16]. În ceea ce privește latura de conținut a acestor sisteme de atitudini sociale, ea nu este precizată. Studiind aspectele social-psihologice ale legăturilor dintre generații și atitudinilor în cadrul familiei, M.B. Сапожовская [34] cercetează legitățile transgenerării atitudinilor sociale părintești și conjugale, particularităților comunicării conjugale și interacțiunii dintre părinți și copii, particularităților de personalitate, reprezentărilor despre bărbat și femeie în familie. Problema adaptării în familie a reprezentanților diferitor generații în mod deosebit în lucrare nu este abordată, dar pe cale empirică autoarea a stabilit că asemănarea atitudinilor sociale părintești la trei generații genealogice este un indiciu în unitatea valorilor și sensurilor familiei, care contribuie la integrarea grupului familial. Cercetarea în cauză deasemenea a arătat că, indiferent de gen și apartenență la o anumită generație, se transgenerează atitudinile sociale conjugale, orientate spre dobândirea capitalului social (atitudinea față de oameni) și capitalului material al familiei (atitudinea față de bani). Analiza cercetărilor care vizează mecanismele psihologice ce condiționează relațiile intrafamiliale, atitudinile și legăturile dintre generații în familie, ne-a permis să presupunem că în calitate de factor integrator, ce contribuie la adaptarea sistemului familial și al membrilor lui, pot fi atitudinile sociale în cele mai importante sfere ale omului, cele ale trebuințelor și valorilor. În lucrările din domeniul psihologiei familiei este elucidată și problema adaptării membrilor ei. Or, în aceste publicații este vorba despre problema adaptării soților în familia recent creată, adaptarea în noua familie a copiilor adoptivi, adaptarea psihosocială a părinților, în familia cărora s-a născut un copil bolnav [6].

Pentru cercetarea noastră o importanță deosebită le au postulatele formulate în psihologia familiei potrivit cărora: adaptarea în familie este un fenomen polifactorial; familia necesită abordare sistemică; sistemul familial, ca și alte sisteme, posedă aptitudinea de a se adapta în situațiile în schimbare [28]. Interpretarea sistemică în abordarea familiei, la care ne atașăm, oferă posibilitatea de a lua drept temei legitățile

proceselor de adaptare descoperite în alte științe în explicarea și cercetarea experimentală a funcției de adaptare a atitudinilor sociale. Și aceasta întrucât legitățile în cauză sunt comune și pentru procesul de adaptare a personalității în cadrul familiei, și pentru procesul de adaptare al sistemului familial în ansamblu. Printre legitățile proceselor de adaptare se impune a fi evidențiată legea coevoluției, potrivit căreia omul este tratat nu ca un sistem ce doar se ajustează, ci ca unul ce evoluează în procesul de adaptare. Dezvăluirea unor astfel de legități și mecanisme ale fenomenelor de adaptare, precum preadaptarea, bifurcarea, a permis formularea tezelor importante despre existența la om a posibilităților preadaptative, despre manifestarea de către el a activismului adaptativ și neadaptativ. Activismul adaptativ al personalității este orientat spre însușirea experienței sociale, a valorilor în rezultatul căreia ea asimilează atitudinile sociale stabilite în societate. În activismul neadaptativ personalitatea își cunoaște potențialul, elaborează și aprobă ierarhia autonomă de atitudini sociale și prin aceasta se manifestă autodezvoltarea și autodeterminarea ei în lume.

Lipsa datelor științifice cu privire la particularitățile atitudinilor sociale, influența lor asupra procesului de adaptare a copiilor și părinților în cadrul familiei, pe de o parte, și necesitatea de a propune recomandări științific argumentate în vederea contribuirii la dezvoltarea personalității, adaptării social-psihologice eficiente și autodeterminării adolescenților în acest proces, pe de altă parte, a determinat **problema științifică** a cercetării noastre. Calea de soluționare a ei constă în determinarea la reprezentanții a două generații genealogice a particularităților atitudinilor sociale și concretizarea legăturii acestor formațiuni social-psihologice cu adaptarea adolescenților și părinților în cadrul familiei.

Rezultatele studiului teoretic, prezentat în capitolul 1, ne-au servit drept temelie pentru următoarea **ipoteză** a cercetării experimentale: particularitățile atitudinilor sociale în sfera trebuințelor și a valorilor determină nivelul adaptării adolescenților și părinților în cadrul familiei.

La finele capitolului 1 este indicat scopul și sunt enumerate obiectivele cercetării.

În capitolul 2, **"Cercetarea experimentală a particularităților atitudinilor sociale ale adolescenților și părinților"**, sunt descrise instrumentele psihodiagnostice, este descrisă caracteristica eșantionului experimental, sunt prezentate obiectivele experimentului de constatare și este expusă interpretarea datelor empirice cu privire la particularitățile atitudinilor sociale în sfera trebuințelor și a valorilor ale adolescenților și părinților.

În corespundere cu principiul relevanței scopului și obiectivelor în cercetare a fost aplicat complexul metodologic, constituit din patru metodici: "Diagnostică atitudinilor social-psihologice în sfera trebuințelor personalității" (О.Ф. Потемкина); "Orientările valorice" (М. Рокич); "Diagnostică adaptării social-psihologice" (К. Роджерс и Р. Даймонд); "Scala adaptării și coeziunii familiale" (Д.Х. Олсон, Дж. Портнер, И. Лави). Experimentul de constatare a fost organizat pe un eșantion alcătuit din 216 persoane. În el au fost incluși reprezentanții a două generații genealogice: copii (72 persoane) și părinți (144 persoane). În eșantionul de copii au fost incluși adolescenți din familii complete (elevi ai claselor a 11 și a 12) în vârstă de

17-18 ani. Experimentul a fost realizat în anul 2012 în liceul "Academicianul Sibirschi" și școala medie № 85 mun. Chișinău.

Administrarea metodelor empirice menționate mai sus și analiza rezultatelor experimentale ne-au permis să stabilim că, după indiciul de expresivitate la adolescenți se evidențiază atitudinile sociale, obiectul cărora sunt procesul și libertatea. Aceste două motive după intensitate au obținut număr egal de puncte – 6,3.

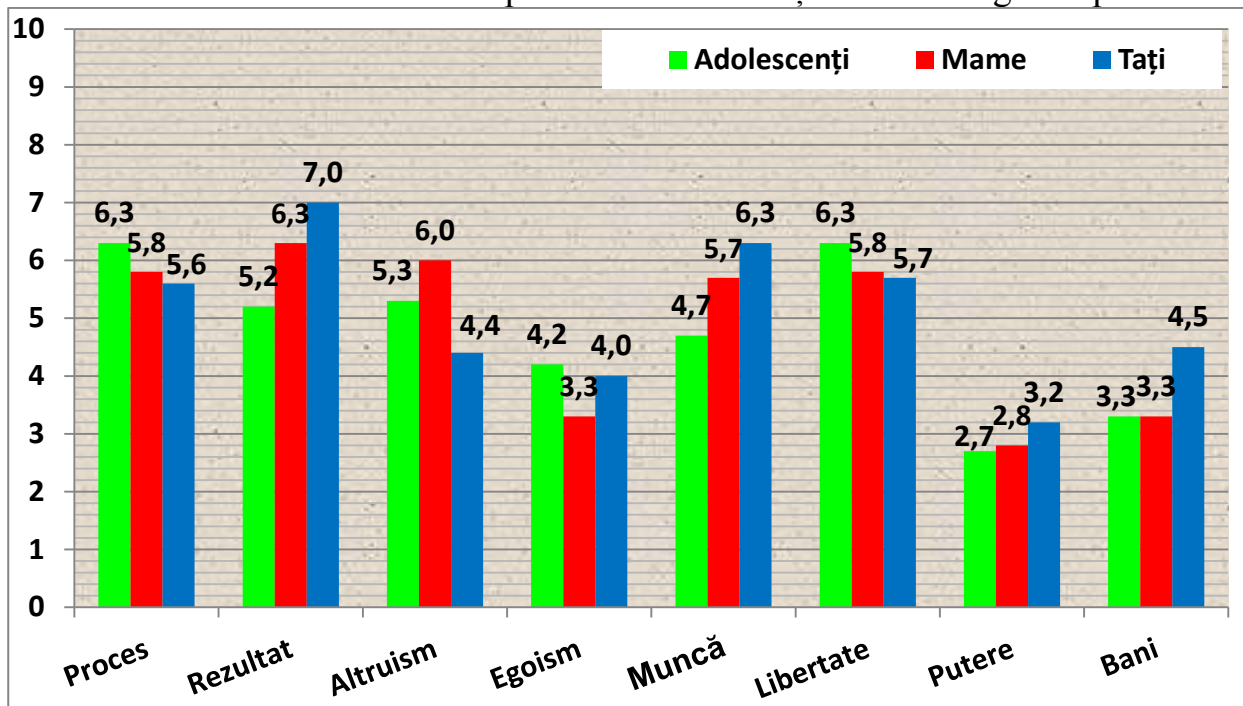

Figura 1. Indicii intensității orientării adolescenților și părinților spre obiectele atitudinilor sociale din sfera trebuințelor (în puncte)

Din rezultatele prezentate în formă de histogramă (Figura 1.) se vede că după motivele proces și libertate, în ordine descrescând după semnificație, urmează așa obiecte ale atitudinilor sociale ca altruismul, rezultatul, munca, egoismul, banii și puterea. Spre deosebire de adolescenți, părinții în cea mai mare măsură sunt orientați spre rezultat. La mame cel mai înalt indice – 6,3 puncte – este obținut la scala rezultat. Pe locul doi la mame se află altruismul, iar după el urmează procesul și libertatea cu semnificații egale (5,8 puncte). Un indice puțin mai scăzut – 5,7 puncte - are direcționarea spre muncă și cele mai joase semnificații au obținut scalele egoism, bani și putere. În eșantionul taților cel mai înalt indice a fost obținut, ca și la mame, la scala rezultat (7,0 puncte). La tați locul doi după indiciul de expresivitate îl ocupă atitudinea socială obiectul căreia este munca. În descendență urmează indicii la următoarele obiecte ale atitudinilor sociale: libertate, proces, bani, altruism, egoism și putere.

Rezultatele verificării statistice a semnificației diferențelor depistate la indiciul de expresivitate a atitudinilor sociale ale adolescenților și părinților cu privire la motivele enumerate sunt reflectate în tabelul 1. Datele prezentate în el arată că orientarea adolescenților spre libertate și proces este mai ridicată, decât orientarea mamelor spre aceleași motive. Însă, aceste diferențe nu sunt semnificative. În comparație cu tații, intensitatea direcționării spre libertate și proces la adolescenți este semnificativ mai înaltă.

Tabelul 1. Semnificația diferențelor în intensitatea orientărilor adolescenților și părinților spre obiectele atitudinilor sociale din sfera trebuințelor

Obiectul atitudinii sociale	Indicii intensității orientării (în puncte)			t ₁ *	p	t ₂ **	p
	Adolescenților	Mamelor	Taților				
Libertate	6,3	5,8	5,7	1,6	n/s	2,4	0,05
Proces	6,3	5,8	5,6	1,6	n/s	3,1	0,01
Altruism	5,3	6,0	4,4	2,4	0,05	3,0	0,01
Rezultat	5,2	6,3	7,0	4,6	0,01	6,1	0,01
Muncă	4,7	5,7	6,3	3,3	0,01	6,3	0,01
Egoism	4,2	3,3	4,0	3,0	0,01	0,3	n/s
Bani	3,3	3,3	4,5	0,1	n/s	4,4	0,01
Putere	2,7	2,8	3,2	0,8	n/s	2,0	0,05

* t₁ – Evaluarea diferențelor între mărimile mediilor în eșantionul adolescenților și mamelor.

** t₂ - Evaluarea diferențelor între mărimile mediilor în eșantionul adolescenților și taților.

În ceea ce privește orientarea spre rezultat, ca motiv dominant la ambii părinți, indicii adolescenților la această scală sunt semnificativ mai scăzuți decât la tați. Cu referire la alte obiecte ale atitudinilor sociale putem menționa că la adolescenți este semnificativ mai scăzut decât mamele, dar evident mai înalt decât a taților, care sunt orientați spre altruism. Spre egoism adolescenții sunt direcționați într-o măsură mai mare decât părinții (decât tații ne semnificativ și semnificativ în comparație cu mamele). Adolescenții parcă se află în perioada de autodeterminare: să fie mai altruști, ca mamele, sau mai egoiști, ca tații. Ne semnificative sunt diferențele în intensitatea orientărilor spre bani și putere ale adolescenților și mamelor. În comparație cu tații intensitatea direcționării adolescenților spre aceste două motive este semnificativ mai joasă. Concluzia principală, pe care am dedus-o în baza rezultatelor descrise mai sus, constă în aceea că adolescenții, în comparație cu părinții, sunt semnificativ mai mult orientați spre proces și libertate. În același timp, ei, spre deosebire de părinți, sunt semnificativ mai puțin direcționați către rezultat [14; 18; 20]. Aceste date demonstrează, că în atitudinile sociale ale adolescenților în sfera trebuințelor are loc așa numita de către Д.Н. Леонтьев [24] "emancipare intențională".

Al doilea indice, la care am atras atenție, este intensitatea motivării de către obiectele atitudinilor sociale din sfera trebuințelor a subiecților incluși în cercetare. Datele reflectate în histogramă (Figura 1.) denotă prezența și la părinți, și la adolescenți a unui nivel mediu al motivării de către obiectele atitudinilor sociale propuse – indicele maximal este de 7,0 puncte din 10 posibile. Intensitatea orientării adolescenților ocupă poziția de mijloc între motivația mai joasă a mamelor și motivația mai înaltă a taților. După indicele de expresivitate a atitudinilor sociale adolescenții au fost împărțiți în trei grupe. În prima a fost inclus un număr mic de adolescenți (15,3 %) cu indice de expresivitate a atitudinilor sociale mai jos de mediu. În cea de-a doua grupă, și mai mică la număr (6,9 %), au fost înscriși adolescenții cu un indice de expresivitate a atitudinilor sociale mai sus de mediu. Cea mai numeroasă (77,8 %) s-a dovedit a fi grupa de adolescenți cu un indice mediu al expresivității atitudinilor sociale. Adolescenți cu un indice înalt al expresivității atitudinilor sociale n-au fost depistați. Comparând atitudinile sociale ale

subiecților din aceste trei grupuri, am stabilit că toți adolescenții, indiferent de indicele de expresivitate a atitudinilor lor sociale, sunt orientați spre proces și libertate. Diferența constă doar în aceea că atitudinile sociale ale adolescenților din primul grup au un profil dizarmonios: la ei se observă o intensitate a orientării mai sus de mediu spre proces și libertate pe fundalul intensității scăzute a orientării spre celelalte obiecte ale atitudinilor sociale. Adolescenții din grupul trei, fiind mai mult orientați spre proces și libertate, se deosebesc prin aceea că pentru ei sunt motivante și celelalte obiecte ale atitudinilor sociale din sfera trebuințelor.

Generalizând rezultatele prezentate, menționăm că drept particularități ale atitudinilor sociale în sfera trebuințelor adolescenților pot fi considerate orientările lor spre proces și libertate. Analiza psihologică a datelor obținute ne permite să credem că orientarea procesuală este o particularitate de vârstă a adolescenților. Ei sunt mai mult atrași de interesul față de procesul activității, decât de rezultatul ei. Orientarea către proces poate fi interpretată ca tendință a adolescenților de a cunoaște multilateral posibilitățile sale, ca dorință de a aproba căile independent determinate de obținere a rezultatului. Orientarea adolescenților spre proces atrage după sine și orientarea spre libertate, spre manifestarea activismului autodeterminat. Libertatea se prezintă drept condiție necesară pentru autodeterminarea personalității, întrucât autodeterminarea este neoformațiunea psihologică principală la vârsta adolescentină. Emanciparea intențională a adolescenților se observă și în sfera valorilor, dar numai atunci, când este vorba de valorile instrumentale [19].

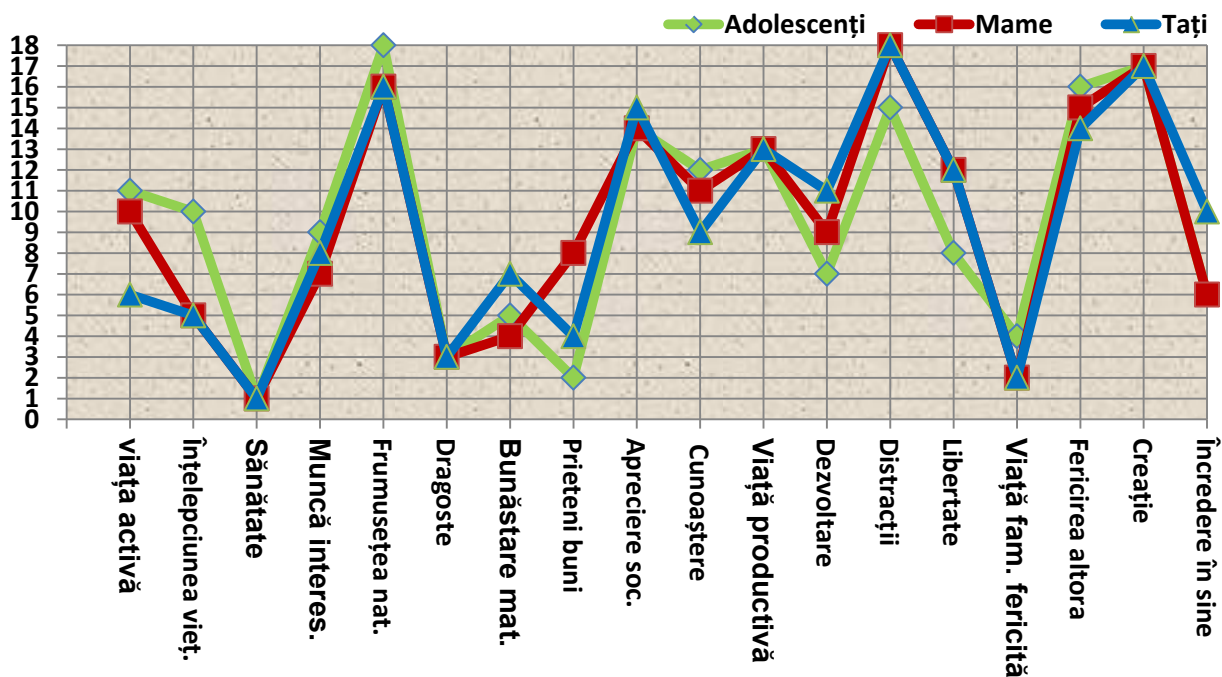

Figura 2. Valorile terminale ale adolescenților, mamelor și taților

În Figurile 2. și 3. sunt reflectate ierarhiile valorilor terminale și instrumentale ale adolescenților și părinților. Analiza de corelații a demonstrat că între ierarhiile valorilor terminale ale adolescenților și mamelor există legătură semnificativă: $r_s=0,89$; $p=0,001$. Între valorile terminale ale adolescenților și taților de asemenea este corelație strânsă: $r_s=0,86$; $p=0,001$. Între valorile instrumentale ale adolescenților și

părinților corelația lipsește. Aceste constatări confirmă concluzia potrivit căreia adolescenților le este specifică tendința de a căuta și alege propriile căi și mijloace de realizare a scopurilor lansate, chiar și dacă valorile-scopuri coincid cu valorile terminale ale părinților.

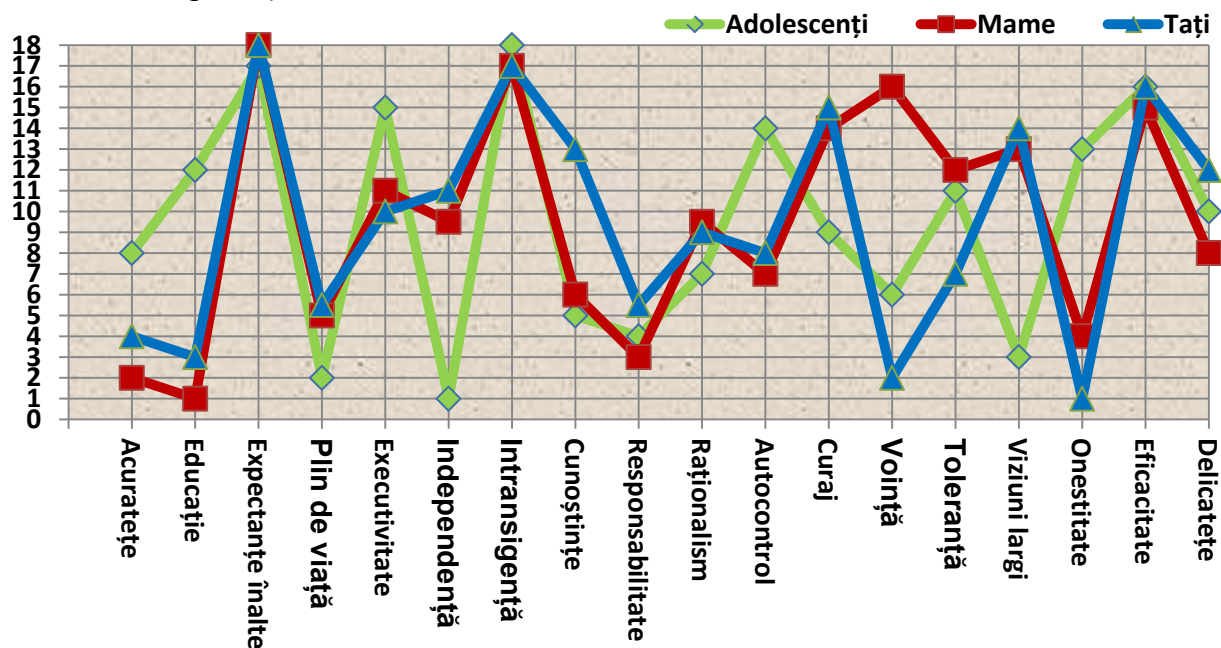

Figura 3. Valorile instrumentale ale adolescenților, mamelor și taților

În capitolul trei, ”**Atitudinile sociale și adaptarea adolescenților și părinților în cadrul familiei**”, este prezentată analiza rezultatelor experimentale obținute cu privire la adaptarea social-psihologică a subiecților eșantionului; adaptarea și coeziunea familială a adolescenților și părinților; este arătată legătura particularităților atitudinilor sociale cu indiciul adaptării social-psihologice a adolescenților și părinților. Rezultatele empirice referitor la adaptarea social-psihologică a adolescenților și părinților sunt reflectate în tabelul 2. În conformitate cu datele obținute la scala adaptare cei mai scăzuți indici au fost înregistrați la adolescenți (60,6 puncte). La mame indicii la scala dată sunt mai înalți, dar nesemnificativ (62,2 puncte; $t=1,1$). La tați indicii adaptării social-psihologice sunt semnificativ mai înalți (67,6 puncte) decât la adolescenți ($t=4,4$; $p=0,01$) și la mame ($t=3,3$; $p=0,01$). Analizând datele subiecților la toate scalele, am atras atenție la rezultatele lor înregistrate la scala escapism. E cunoscut faptul că adaptarea corelează negativ cu escapismul, care se manifestă prin pasivitate, tendința de a ignora problemele ce se iscă, de a evada din realitatea vieții sociale. Potrivit datelor noastre reiese că adolescenții, având indici mai scăzuți decât ambii părinți la scala escapism, au indici mai scăzuți la scala adaptare. Un atare paradox a provocat întrebarea: spre ce este orientat activismul adolescenților, dacă el nu le asigură măcar același indice de adaptare ca și al părinților? Rezultatele despre orientarea adolescenților către proces și libertate, prezentate în capitolul precedent, ne dau certitudinea de a considera că nu indiciul mai înalt al escapismului, ci direcționarea spre rezultat asigură părinților un nivel de adaptare social-psihologică mai înalt.

Tabelul 2. Indicii integrali ai adaptării social-psihologice a adolescenților și părinților (în puncte în medie la un subiect)

Subiecții	Semnificația indicilor integrali la scalele:						
	Adaptare	Acceptare de sine	Acceptarea altor persoane	Comfort emoțional	Internalitate	Tendința spre dominare	Escapism
Adolescenți	60,6	75,2	64,8	57,7	65,7	50,1	13,1
Mame	62,2	73,5	62,9	59,9	67,4	49,1	14,3
Tați	67,6	77,5	66,1	66,4	71,8	52,7	13,6
t ₁ *	1,1	1,1	1	0,9	0,9	0,5	2,3
p	n/s	n/s	n/s	n/s	n/s	n/s	0,05
t ₂ **	4,4	1,4	0,7	4,6	3,3	1,4	3
p	0,01	n/s	n/s	0,01	0,01	n/s	0,01
t ₃ ***	3,3	2,7	1,8	3	2,1	1,6	0,8
p	0,01	0,01	n/s	0,05	0,05	n/s	n/s

* - semnificația diferențelor dintre indicii adaptării social-psihologice a adolescenților și mamelor;

** - semnificația diferențelor dintre indicii adaptării social-psihologice a adolescenților și taților;

*** - semnificația diferențelor dintre indicii adaptării social-psihologice a mamelor și taților.

Concluzia expusă se confirmă și prin rezultatele obținute de către alți cercetători. În opinia lui В.А.Петровский [29], А.Г. Асмолов [12] activismul, direcționat spre atingerea rezultatului este adaptativ. Activismul neadaptativ este orientat spre proces, căutarea căilor noi de soluționare a problemelor și atingerea scopurilor, spre verificarea posibilităților sale, cunoașterea și dezvoltarea lor. Prin urmare, datele despre nivelul escapismului adolescenților, mai scăzut decât la părinți, pot fi interpretate drept manifestare a activismului neadaptativ, orientat spre proces. Pentru a verifica veridicitatea acestei interpretări, am clasificat adolescenții după nivelul adaptării social-psihologice în patru grupuri. În eșantionul elevilor au fost 15,3 % de adolescenți cu nivelul înalt al adaptării social-psihologice; 34,7 % - cu nivel mai sus de mediu; 33,3 % - cu nivel mediu și 16,7 % - cu nivelul adaptării mai jos de mediu. La următoarea etapă de analiză a datelor am comparat atitudinile sociale ale adolescenților din aceste patru grupuri. În tabelul 3. sunt concentrate datele despre atitudinile sociale ale adolescenților cu diferit nivel al adaptării social-psihologice.

Tabelul 3. Ierarhia motivelor semnificative a adolescenților cu diferit nivel al adaptării social- psihologice.

Nivelurile adaptării social-psihologice			
Mai jos de mediu	Mediu	Mai sus de mediu	Înalt
Motivele semnificative			
Proces	Altruism	Proces	Libertate
Libertate	Libertate	Libertate	Proces
Altruism	Proces	Muncă	Rezultat
Egoism	Rezultat	Rezultat	Altruism

La adolescenții cu nivelul adaptării social-psihologice mai jos de mediu pe prima poziție se află procesul. Pentru ei este importantă și libertatea. Fiind orientați

spre proces, ei mai puțin se gândesc la obținerea rezultatului. Acest motiv nici nu se înscrie în lista obiectelor semnificative. Adolescenții cu nivelul adaptării social-psihologice mediu deasemenea evaluează înalt libertatea și procesul. Spre deosebire de grupul precedent, pentru adolescenții cu nivelul adaptării social-psihologice mediu devine important și rezultatul. Este cert, că acest motiv a ocupat doar locul patru. El, însă, totuși se înscrie în lista celor mai semnificative obiecte ale trebuințelor. Pentru adolescenții cu nivelul adaptării social-psihologice mai sus de mediu la fel sunt importante procesul și libertatea, dar pentru dâșii sunt semnificative și așa motive ca munca și rezultatul. La adolescenții cu nivelul adaptării social-psihologice înalt, pe primul loc plasează libertatea, pentru ei este important procesul, ei sunt orientați spre rezultat și acest motiv se plasează pe o treaptă mai înaltă decât la semenii din grupul precedent. Astfel, atitudinile sociale obiectul cărora sunt libertatea și procesul le asigură adolescenților un anumit nivel de adaptare social-psihologică. Or, acest nivel în mare măsură depinde de ceea, ce prezintă atitudinea socială, obiectul căreia este rezultatul [21; 22; 36].

În scopul concretizării prezenței legăturii între obiectele semnificative pentru subiecții incluși în cercetare și adaptarea lor social-psihologică am utilizat metoda analizei statistice – coeficientul de corelație Pearson. Compararea orientării mamelor spre rezultat cu nivelul adaptării lor social-psihologice a arătat că între aceste două variabile este legătură directă și semnificativă ($r = 0,327$; $p = 0,01$). Direcționarea mamelor spre altruism nu influențează asupra nivelului lor de adaptare social-psihologică: corelația dintre acești doi indici cercetați este nesemnificativă ($r = 0,085$). La tați orientarea spre rezultat nu influențează asupra adaptării lor social-psihologice: legătura între variabile n-a fost depistată ($r = 0,026$). Nu este corelație statistic semnificativă nici între direcționarea taților spre muncă și nivelul adaptării lor social-psihologice ($r = 0,162$). Orientarea adolescenților spre libertate deasemenea nu corelează cu adaptarea social-psihologică ($r = 0,118$), iar între orientarea adolescenților spre proces și adaptarea lor social-psihologică există legătură inversă ($r = - 0,020$). Acest fapt denotă că direcționarea spre proces influențează negativ asupra nivelului adaptării social-psihologice.

La etapa următoare am verificat prezența legăturii între nivelul adaptării social-psihologice și intensitatea orientării spre obiectele atitudinilor sociale din sfera trebuințelor. Corelația dintre nivelul intensității motivației și nivelul adaptării în eșantionul adolescenților este directă, dar nesemnificativă ($r = 0,043$); în eșantionul mamelor – deasemenea pozitivă și nesemnificativă ($r = 0,122$); în eșantionul taților – inversă, dar nesemnificativă ($r = - 0,048$). Prin urmare, nivelul adaptării social-psihologice a subiecților depinde nu de nivelul intensității orientării spre obiectele atitudinilor sociale, ci de conținutul acestor obiecte. În continuare au fost comparate atitudinile sociale în sfera trebuințelor ale adolescenților, care au nivel diferit al adaptării social-psihologice, cu atitudinile sociale ale părinților. Pentru a efectua această comparație au fost evidențiate două grupuri polare de adolescenți: cu nivelul înalt al adaptării social-psihologice și cu nivelul acestei variabile mai jos de mediu. Analiza comparativă, redată în tabelul 4., demonstrează că părinții cu nivelul adaptării social-psihologice mai jos de mediu sunt orientați mai întâi de toate spre rezultat și muncă, iar copiii – spre proces și libertate. În lista motivelor semnificative

ale părinților adolescenților din grupul dat au intrat procesul și libertatea, dar aceste motive ocupă pozițiile trei și patru. Pe lângă aceasta, la adolescenții din grupul analizat în lista obiectelor semnificative lipsesc așa motive ca rezultat și muncă. Cu totul alt tablou este prezent în ierarhiile atitudinilor sociale ale părinților și adolescenților cu nivelul înalt al adaptării social-psihologice. După conținut motivele copiilor și ale părinților sunt foarte apropiate. De exemplu, la adolescenți și la mame motivele sunt identice după conținut. Diferă doar locul, pe care îl ocupă aceste motive în ierarhii. Nesemnificativă este și diferența în lista motivelor adolescenților și taților. La aceștia din urmă pe primul loc se află rezultatul, iar pe cel de-al doilea loc – libertatea. Diferența dintre tați și copii mai constă în aceea, că pentru primii importantă este și munca. Toate acestea pledează în favoarea concluziei despre influența asupra procesului de adaptare a atitudinii sociale, obiectul căreia este rezultatul.

Tabelul 4. Atitudinile sociale în sfera trebuințelor a părinților și adolescenților cu nivel de adaptare social-psihologică mai jos de mediu și înalt

Nivelul adaptării	Motivele semnificative din sfera trebuințelor a:		
	Adolescenților	Mamelor	Taților
Mai jos de mediu	Proces Libertate Altruism Egoism	Rezultat Muncă Proces Libertate	Rezultat Muncă Proces Libertate
Înalt	Libertate Proces Rezultat Altruism	Altruism Libertate Rezultat Proces	Rezultat Libertate Muncă Altruism

Importantă este și analiza datelor cu privire la atitudinile sociale în sfera valorilor adolescenților cu nivel diferit al adaptării social-psihologice. Confruntând lista valorilor instrumentale semnificative ale adolescenților cu un nivel de adaptare social-psihologică mai jos de mediu, observăm că în ea lipsesc așa valori ca independență, plin de viață și autocontrol, care sunt prezente la semenii cu nivel de adaptare social-psihologică înalt. Tratarea statistică a datelor cu aplicarea coeficientului de corelație a rangurilor Spearman a arătat că între: atitudinile sociale în sfera valorilor instrumentale a adolescenților cu nivel de adaptare social-psihologică mai jos de mediu și atitudinile sociale respective ale mamelor legătura este negativă, dar nesemnificativă ($r = -0,392$); ale taților – relația este pozitivă, dar deasemenea nesemnificativă ($r = 0,190$). Atitudinile sociale în sfera valorilor instrumentale ale adolescenților cu nivel de adaptare social-psihologică înalt corelează într-o măsură mai mare cu valorile similare ale mamelor, decât ale taților (respectiv $r = 0,439$; $r = 0,009$), dar în ambele cazuri legătura dintre ierarhiile atitudinilor sociale în sfera valorilor instrumentale a părinților și copiilor nu atinge nivelul semnificației statistice. Prin urmare, orientările spre proces, libertate, independență nu asigură adolescenților nivel de adaptare social-psihologică egal cu cel al părinților, care sunt direcționați către rezultat. Pe măsură ce obiectele atitudinilor sociale, semnificative pentru părinți – rezultat, muncă, obțin o semnificație mai mare și pentru adolescenți, la aceștia din urmă deasemenea crește nivelul adaptării social-psihologice.

Întrucât subiecții incluși în cercetare sunt reprezentanți a două generații genealogice – părinți și copii, am avut drept obiectiv și determinarea nivelului de adaptare și coeziune familială. În acest scop am administrat metoda elaborată de către Д.Х.Олсон, Дж. Портнер, И. Лави, care asigură evaluarea adaptării și coeziunii familiale și determinarea tipului sistemului familial din care face parte individul. Aceasta ne-a permis să concretizăm, pe de o parte, legătura tipului sistemului familial cu adaptarea social-psihologică a adolescenților, iar pe de altă parte, să determinăm influența particularităților atitudinilor sociale ale adolescenților asupra tipului sistemului familial din care ei fac parte. Rezultatele măsurării nivelului adaptării și coeziunii familiale sunt reflectate în tabelul 5.

Tabelul 5. Indicii nivelului adaptării și coeziunii familiale a subiecților (în puncte)

Nivelul	Subiecții			t ₁	p	t ₂	p	t ₃	p
	Adolescenți	Mame	Tați						
Adaptării familiale	28,7	31,4	36,9	3,7	0,01	2,2	0,05	1,6	n/s
Coeziunii familiale	32,9	36,3	36,8	5,7	0,01	6,6	0,01	0,9	n/s

Potrivit datelor obținute, la adolescenți s-a constatat un nivel semnificativ mai scăzut al adaptării și coeziunii familiale, decât la mame și tați. Între nivelul adaptării și coeziunii familiale al părinților diferențe semnificative n-au fost depistate.

Pe parcursul analizei și interpretării rezultatelor experimentale am presupus, că nivelul adaptării social-psihologice al părinților este mai înalt în comparație cu cel al copiilor deoarece la primii sunt mai înalți indicii la variabila adaptare și coeziune familială. În scopul verificării presupunerii date am aplicat coeficientul de corelație Pearson pentru stabilirea legăturii dintre două perechi de variabile, și anume: adaptarea familială și adaptarea social-psihologică; coeziunea familială și adaptarea social-psihologică. În rezultat am stabilit că la toate trei eșantioane de subiecți este prezentă legătura dintre adaptarea familială și adaptarea social-psihologică, or, această legătură nu atinge nivelul semnificației statistice. Comparând cea de-a doua pereche de variabile - coeziunea familială și adaptarea social-psihologică, am stabilit că în toate trei eșantioane se constată corelații semnificative din punct de vedere statistic. Legătura dintre coeziunea familială și adaptarea social-psihologică la adolescenți este moderată, semnificativă ($r = 0,358$; $p = 0,05$); la ambii părinți deasemenea (la mame $r = 0,293$; $p = 0,05$; la tați $r = 0,275$; $p = 0,05$). Legăturile stabilite vorbesc despre aceea că adaptarea familială influențează asupra nivelului adaptării social-psihologice, dar neesențial. În schimb, coeziunea familială influențează substanțial asupra nivelului adaptării social-psihologice și al adolescenților și al părinților. Marcăm, metoda ”Scala adaptării și coeziunii familiale” este predestinată nu numai pentru evaluarea aptitudinii sistemului familial de a se adapta, dar și pentru determinarea tipului structurii familiale.

Potrivit modelului circular elaborat de către Д.Х. Олсон pot fi evidențiate așa tipuri de sisteme familiale: neechilibrate, medii echilibrate și echilibrate. Ultimul tip, după afirmația autorilor metodicii utilizate, este un indiciu al funcționării eficiente a sistemului familial, fiindu-i specifică într-o măsură mai mare aptitudinea de a se

adapta. În tabelul 6. sunt evidențiați indicii adaptării și coeziunii familiale ai adolescenților cu nivel diferit al adaptării social-psihologice.

Tabelul 6. Indicii adaptării și coeziunii familiale ai adolescenților cu niveluri diferite ale adaptării social-psihologice (în puncte)

Nivelurile adaptării social-psihologice	Indicii / Nivelurile				Tipul sistemului familial
	coeziunii familiale		adaptării familiale		
Mai jos de mediu	28,6	dispersat	26,0	flexibil	Mediu echilibrat
Mediu	31,2	dispersat	28,5	flexibil	Mediu echilibrat
Mai sus de mediu	34,1	divizat	29,1	flexibil	Echilibrat
Înalt	35,9	divizat	29,3	flexibil	Echilibrat

Rezultatele din tabel denotă legătura nivelului adaptării social-psihologice cu nivelul adaptării și coeziunii familiale și, totodată, cu tipul sistemului familial. La adolescenții cu nivelul scăzut și mediu al adaptării social-psihologice, potrivit indicilor la scala coeziune familială, s-a înregistrat nivelul dispersat al coeziunii familiale. Întrucât la subiecții din aceste două grupuri nivelul adaptării familiale se caracterizează prin flexibilitate, ei se află în tipul de sistem familial mediu echilibrat. La adolescenții cu nivelul adaptării social-psihologice mai sus de mediu și înalt adaptarea familială la fel se caracterizează prin flexibilitate. Dar spre deosebire de semenii din primele două grupuri, la adolescenții din grupurile trei și patru nivelul coeziunii familiale este determinat ca divizat. Îmbinarea nivelului flexibil al adaptării familiale cu nivelul divizat al coeziunii familiale asigură subiecților din ultimele două grupuri tipul sistemului familial echilibrat. Astfel, cu cât mai echilibrat este tipul sistemului familial, în care se află adolescentul, cu atât mai înalt este nivelul adaptării lui social-psihologice.

La o analiză mai minuțioasă a datelor din tabelul 6. apare întrebarea: ce atribuție o au particularitățile atitudinilor sociale ale adolescenților la coeziunea familială și tipurile depistate ale sistemelor familiale, din care ei fac parte? Căutarea răspunsului la această chestiune am început-o cu stabilirea nivelului adaptării și coeziunii familiale la adolescenții categorisiți în grupul de subiecți cu nivel diferit al intensității orientării spre obiectele atitudinilor sociale din sfera trebuințelor. Aplicând coeficientul de corelație Pearson, am verificat prezența legăturii între intensitatea motivației și adaptarea social-psihologică în cele trei eșantioane. S-a stabilit, că corelația dintre variabilele comparate la adolescenți ($r = 0,043$) și la mame ($r = 0,122$) este pozitivă, slabă, nesemnificativă; la tați - ($r = - 0,048$) – legătura este inversă, dar deasemenea nesemnificativă. Aceasta înseamnă că o atare caracteristică a atitudinilor sociale, cum este indicele de expresivitate, nu influențează esențial asupra nivelului adaptării social-psihologice. Constatările expuse permit să credem că emanciparea intențională a adolescenților, condiționează echilibrul sistemului familial numai atunci, când are o intensitate moderată. Asupra coeziunii sistemului familial nu influențează indicele de expresivitate ale atitudinilor sociale, ci un alt factor – conținutul obiectelor atitudinilor sociale, spre care sunt orientați preponderent adolescenții. Aceasta se confirmă și prin faptul menționat anterior: nivelul adaptării social-psihologice al adolescenților sporește pe măsură ce crește semnificația pentru ei a rezultatului – motiv, care la ambii părinți ocupă primul loc în ierarhia atitudinilor sociale a sferei trebuințelor. Așadar, putem concluziona: anume acei adolescenți ating

un nivel mai înalt al coeziunii familiale și, prin urmare, al adaptării social-psihologice, pentru care rezultatul obține aceeași semnificație ca și pentru părinți.

Prelucrarea statistică a datelor ne-a permis să facem următoarele constatări: 1) cu cât este mai echilibrat sistemul familial, din care face parte adolescentul, cu atât mai înalt este nivelul adaptării lui social-psihologice; 2) anume acei adolescenți ating un nivel mai înalt al coeziunii familiale, prin urmare și al adaptării social-psihologice, pentru care rezultatul obține aceeași semnificație ca și pentru părinți; 3) în cazul în care configurația obiectelor semnificative ale atitudinilor sociale ale adolescenților coincide cu motivele semnificative ale părinților, sporește coeziunea familială și, ca urmare, crește și nivelul adaptării social-psihologice al adolescenților. În atare mod, putem afirma, că anume coincidența aspectului de conținut al atitudinilor sociale ale copiilor și părinților condiționează coeziunea familială, tipul sistemului familial, care, la rândul său, influențează benefic nivelul adaptării social-psihologice în general și nivelul adaptării în familie, în particular. Generalizând, menționăm: particularitățile atitudinilor sociale ale adolescenților și părinților condiționează nivelul adaptării social-psihologice mijlocit - prin tipul sistemului familial din care ei fac parte.

În temeiul studiului teoretico-experimental am formulat principiile psihologice, care pot servi drept bază la elaborarea programelor pentru dezvoltarea personalității, autodeterminarea adolescenților și facilitarea adaptării lor social-psihologice: principiul dezvoltării autonomiei; principiul dezvoltării autoconștiinței; principiul obiectivării; principiul autodeterminării conștientizate; principiul stimulării activismului neadaptativ și transformării lui în activism adaptativ [15] .

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Studiul teoretico-experimental realizat a fost orientat spre soluționarea **problemei științifice importante în domeniu** care constă în fundamentarea științifică a particularităților atitudinilor sociale, fapt ce a contribuit la concretizarea relației acestor formațiuni social-psihologice cu adaptarea adolescenților și părinților în cadrul familiei, în vederea eficientizării acestui proces.

În cercetare au fost determinate particularitățile atitudinilor sociale în sfera trebuințelor și a valorilor ale adolescenților și părinților; concretizată influența particularităților acestor formațiuni social-psihologice asupra adaptării social-psihologice, coeziunii și adaptării familiale a adolescenților și părinților, asupra sistemului familial, din care ei fac parte.

Rezultatele obținute sunt de un real folos psihologilor școlari, părinților, pedagogilor și asistenților sociali în cadrul elaborării programelor de dezvoltare armonioasă a personalității adolescenților, de autodeterminare și adaptare eficientă în cadrul familiei și societății în ansamblu. Cercetarea teoretică și experimentală ne permite să formulăm următoarele concluzii.

Atitudinile sociale în sfera trebuințelor și a valorilor adolescenților și părinților au un șir de particularități care influențează nivelul lor de adaptare social-psihologică, nivelul de adaptare și coeziune familială și, deasemenea, tipul sistemului familial din care ei fac parte.

Ierarhia atitudinilor sociale în sfera trebuințelor și a valorilor denotă că adolescenții sunt orientați preponderent spre proces și libertate, iar părinții – spre rezultat. Nivelul general al orientării spre astfel de obiecte ale sferei trebuințelor precum proces, rezultat, altruism, egoism, muncă, libertate, putere și bani, atât la părinți, cât și la copii atinge un nivel mediu de intensitate. Având același nivel al intensității generale a motivației, ca și părinții, la adolescenți a fost depistată o disonanță în atitudinea față de obiectele trebuințelor. Ea se manifestă prin orientarea vădită și primordială spre proces și libertate din contul direcționării scăzute spre alte obiecte ale atitudinilor sociale. A fost depistat doar un număr mic de adolescenți, la care a fost înregistrată atitudinea socială față de muncă evident exprimată, fapt care îi face asemănători cu părinții.

Emanciparea intențională a adolescenților se manifestă și în sfera valorilor, dar numai a celor instrumentale. Atitudinile sociale ale adolescenților față de valorile terminale nu se deosebesc de atitudinile sociale ale părinților față de valorile-scopuri. Pe fondalul asemănării valorilor terminale ale copiilor și părinților, atitudinile sociale ale adolescenților față de valorile instrumentale se deosebesc de atitudinile sociale ale părinților față de valorile-mijloace. Cea mai semnificativă valoare instrumentală a adolescenților este valoarea individualizării și autoafirmării – independența, și aceasta confirmă orientarea lor spre libertate. Din spectrul valorilor semnificative pentru adolescenți mai fac parte așa valori precum: plin de viață, simțul umorului; viziuni largi; și deasemenea valorile autorealizării și autoconfirmării – responsabilitate, studii și voință. Spre deosebire de adolescenți, pentru părinți valorile instrumentale cele mai semnificative sunt: educație, onestitate, acuratețe, responsabilitate. În lista valorilor instrumentale a numărului mic de adolescenți orientați spre muncă au fost înscrise așa valori-mijloace de autorealizare ca: responsabilitate, executivitate. Ele determină apropierea și asemănarea acestor adolescenți cu părinții.

Particularitățile atitudinilor sociale depistate în sfera trebuințelor și a valorilor adolescenților și părinților condiționează nivelul lor de adaptare social-psihologică: la părinți, orientați spre rezultat, el este mai înalt decât la adolescenți, direcționați spre proces și libertate. Adolescenților într-o măsură mai mică, decât părinților, le este specific escapismul, eschivarea de la probleme, demonstrând o manifestare înaltă a activismului. Întrucât activismul adolescenților nu este orientat spre rezultat, ci spre proces, el poartă un caracter neadaptativ și nu contribuie la realizarea aceluiași nivel de adaptare social-psihologică, înregistrat la părinți. Activismul neadaptativ, orientat spre căutarea căilor proprii de soluționare a problemelor și atingere a scopurilor, la verificarea, aprobarea și dezvoltarea posibilităților proprii determină și direcționarea adolescenților spre libertate și independență. O atare orientare are menirea de a asigura adolescenților sentimentul de autodeterminare, de stăpân pe alegerea făcută, conștientizarea propriului subiectivism.

Nivelul adaptării social-psihologice al adolescenților nu depinde de intensitatea orientării lor spre obiectele semnificative ale atitudinilor sociale, ci de conținutul acestor motive. Pe măsură ce rezultatul, munca, responsabilitatea, autocontrolul ating o poziție mai înaltă în ierarhia atitudinilor sociale a adolescenților, nivelul lor de adaptare social-psihologică sporește.

Nivelul adaptării și coeziunii familiale, ca și nivelul adaptării social-psihologice, la adolescenți este mai scăzut, în comparație cu cel al părinților. Asupra nivelului adaptării familiale și al adolescenților, și al părinților influențează pozitiv coeziunea familială, iar nivelul acesteia crește în cazul în care configurația obiectelor semnificative ale atitudinilor sociale ale adolescenților coincide cu motivele semnificative ale părinților. În cazul când adolescenții sunt mai mult orientați spre proces și libertate, și mai puțin spre rezultat, sistemul lor familial devine mediu echilibrat. Iar când rezultatul devine important nu numai pentru părinți, dar și pentru copii, atunci sistemul familial devine echilibrat, și adolescenții ating un nivel al adaptării social-psihologice mai înalt. Așadar, coincidența aspectului de conținut al atitudinilor sociale în ierarhia trebuințelor și a valorilor a adolescenților și părinților condiționează coeziunea familială și tipul echilibrat al sistemului familial, care, la rândul său, influențează pozitiv nivelul adaptării social-psihologice al adolescenților.

Datele obținute pe cale experimentală și generalizarea lucrărilor fundamentale consacrate problemei atitudinilor sociale și a adaptării, ne-au permis să formulăm principiile psihologice, realizarea cărora, presupunem, va contribui la dezvoltarea personalității, adaptarea social-psihologică a adolescenților și autodeterminarea lor în acest proces. Acestea sunt: principiul dezvoltării autonomiei personale, a autoconștiinței, a obiectivării, a autodeterminării conștientizate; principiul stimulării activismului neadaptativ și transformării lui în activism adaptativ.

Datele argumentate științific despre particularitățile atitudinilor sociale ale adolescenților vor completa insuficiența cunoștințelor științifice despre mecanismele psihologice ce condiționează adaptarea social-psihologică generală a adolescenților și, în particular, adaptarea lor în cadrul familiei. Rezultatele cercetării empirice vor servi drept temelie pentru psihologii școlari, asistenții sociali, cadrele didactice în lucrul cu adolescenții și părinții acestora în problema vizată.

Recomandări

1. Psihologii școlari în colaborare cu pedagogii și cu părinții vor contribui la dezvoltarea personalității, autodeterminarea și adaptarea social-psihologică a adolescenților prin satisfacerea trebuințelor lor în autonomie, autoexprimare și activism.

2. Stimularea activismului neadaptativ al adolescenților și orientarea lui spre autocunoaștere, autodezvoltare și obținerea rezultatelor în realizarea scopurilor autodeterminate.

3. Dezvoltarea la adolescenți a autoconștiinței, a conștientizării doleanțelor, intențiilor, valorilor proprii și a obiectivării posibilităților sale.

4. Formarea la adolescenți a sentimentului de responsabilitate pentru alegerea făcută, a tendinței de a obține rezultatul scontat prin căile independente alese, aprobate și moral acceptate.

5. Complexul metodologic poate fi utilizat de către psihologii școlari în calitate de instrumente psihodiagnostice la studierea atitudinilor sociale, adaptării social-psihologice, coeziunii și adaptării familiale și, de asemenea, de către profesorii instituțiilor de învățământ superior în cadrul pregătirii profesionale a viitorilor specialiști în domeniul psihologiei.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Bolboceanu A., Paladi O. Conexiunea conceptului de valoare cu alte noțiuni. În: Problematika educației în mil. III: național, regional, european. Materialele Conferinței Științifice Internaționale. Chișinău: IȘE, 2006, p. 323 - 328.
2. Bolboceanu A., Țîbuleac A. Valențe ale profilului axiologic în structura personalității adolescente. În: Probleme actuale ale științelor umanitare, Chișinău: UPS "I. Creangă", 2001, p. 266-276.
3. Bolocan L. Dezvoltarea personalității și a conștiinței de sine în adolescență. În: Probleme actuale ale psihologiei pedagogice. Culegere de articole științifice ale tinerilor savanți. Chișinău: IȘE, 1999, p. 66 - 74.
4. Briceag S. Referințe valorice, modele și idealuri de viață la adolescenții din mediul urban și rural. În: Elevul contemporan: schițe de portret psihologic. Culegere de articole științifice. Coord. Bolboceanu A. Chișinău, 1999, p. 23-35.
5. Brânzei P. Adolescență și adaptare. Iași: Editura Științifică, 1974. 367 p.
6. Bucun N., Tarnovski A. Modalități de adaptare psihosocială a părinților față de copilul bolnav. În: Optimizarea învățământului în contextul societății bazate pe cunoaștere. Materialele conferinței științifice internaționale. Chișinău: IȘE, 2012, p. 343-345.
7. Codul educației al Republicii Moldova. Nr. 152 din 17.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 24.10.2014, nr. 319-324.
8. Paladi O. Conștiința de sine și sistemul de valori ale personalității adolescentului. Chișinău: Print-Caro, 2013. 223 p.
9. Pleșca M. Mecanismele psihologice de bază ale adaptării studenților la activitatea de învățare. Autoref. tezei de dr. șt. psihologice. Chișinău, 2002. 23 p.
10. Racu I. Psihologia conștiinței de sine. Chișinău: UPS "I. Creangă", 2005. 244 p.
11. Андреева Г.М. Социальная психология. М.: Аспект - Пресс, 2010. 363 с.
12. Асмолов А.Г. Психология личности: Принципы общепсихологического анализа. М.: Смысл, 2001. 416 с.
13. Болбочану А.В., Павленко Л.Г. Выбор стратегии поведения в конфликтных ситуациях на разных этапах развития. В: Biosocial characteristics of the modern human psychology. Materials digest of the LIX International Research and Practice Conference and II stage of the Championship in psychological sciences. Published by Iashe, London, 2013, p. 35-37.
14. Букун Н., Терещук Р., Донога Л. Особенности социальных установок старшеклассников. В: Optimizarea învățământului în contextul societății bazate pe cunoaștere. Materialele conferinței științifice internaționale. Chișinău: IȘE, 2012, p. 316-319.
15. Букун Н., Донога Л. Психотехнические приемы содействия личностному развитию и самодетерминации старшеклассников. В: Univers pedagogic, 2015, №4, p.31-41.
16. Гозман Л.Я. Психология эмоциональных отношений. М.: Изд-во МГУ, 1987.175с.
17. Девяткин А.А. Явление социальной установки в психологии XX века. Калининград: Калинингр. ун-т, 1999. 309 с.
18. Донога Л. Некоторые аспекты социальных установок старшеклассников. В: Univers pedagogic, 2012, №3, p. 38-43.
19. Донога Л. Ценностные ориентации старшеклассников и их родителей. В: Educație pentru dezvoltare durabilă: inovație, competitivitate, eficiență. Materialele conferinței științifice internaționale. Chișinău: IȘE, 2013, p. 297-302.
20. Донога Л. Социальные установки старшеклассников. В: Психология саморазвития человека. Материалы IV Всероссийской научной конференции с международным участием. Киров, 2014, с. 69-74.
21. Донога Л. Социальные установки и социально-психологическая адаптация старшеклассников. În: Eficientizarea învățământului – vector al politicilor educaționale moderne. Materialele conferinței științifice internaționale. Partea II. Chișinău: IȘE, 2014, p. 221-230.
22. Донога Л. Особенности взаимосвязи социально-психологической адаптации и социальных установок у старшеклассников. В: Univers pedagogic, 2014, №4, p. 66-74.

23. Кон И. Психология ранней юности. М.: Просвещение, 1989. 244 с.
24. Леонтьев Д.А. Психология свободы: к постановке проблемы самодетерминации личности. В: Психологический журнал, 2000. Т. 21, №1, с. 15-25.
25. Майерс Д. Социальная психология. СПб.: Питер, 2001. 752 с.
26. Монмолен Ж. Изменение социальных установок. В: Социальная психология. 7-е изд. Под ред. С.Московичи. СПб.: Питер, 2007, с. 100-149.
27. Надирашвили Ш.А. Классификация форм активности в свете теории установки. В: Психология личности и образ жизни. М.: Наука, 1987, с. 23-27.
28. Олифиревич Н.И., Зинкевич-Куземкина Т.А., Велента Т.Ф. Психология семейных кризисов. М.: Речь, 2006. 360 с.
29. Петровский В.А. Психология неадаптивной активности. М.: ТОО «Горбунок», 1992. 224с.
30. Посохова С.Т. Психология адаптирующейся личности: субъектный подход. Дисс. докт. психол. наук. СПб, 2001. 393 с.
31. Прихидько А.И. Социально - психологические аспекты адаптации российских ученых к социальным изменениям. В: Вопросы психологии, 2008, №1, с. 101– 110.
32. Раку Ж. Формирование социальной компетентности дошкольника в детском саду. В: Optimizarea învățământului în contextul societății bazate pe cunoaștere. Materialele conferinței științifice internaționale. Chișinău: IȘE, 2012, p. 182-185.
33. Реан А.А. Психология адаптации личности. СПб.: Прайм, 2006. 479 с.
34. Сапоровская М.В. Психология межпоколенных отношений в семье. Дис. ... докт. психол. наук. Кострома, 2013. [Электронный ресурс] // Библиотека авторефератов и диссертаций по педагогике <http://nauka-pedagogika.com/psihologiya-19-00-05/dissertaciya-psihologiya-mezhpokolennyh-otnosheniy-v-semie> (дата обращения: 04.05.2016).
35. Терещук Р., Донога Л. К проблеме изучения социальных установок. În: Optimizarea învățământului în contextul societății bazate pe cunoaștere. Materialele conferinței științifice internaționale. Chișinău: IȘE, 2012, p. 356-359.
36. Терещук Р., Донога Л. Особенности социальных установок как механизм социально-психологической адаптации старшеклассников и их родителей. În: Școala modernă: provocări și oportunități. Materialele conferinței științifice internaționale. Chișinău: IȘE, 2015, p. 419-423.
37. Узнадзе Д.Н. Установка у человека. Проблемы объективации. В.: Психология личности в трудах отечественных психологов. СПб.: Питер, 2000, с. 87-91.
38. Шерозия А.Е. Психика. Сознание. Бессознательное. Тбилиси: Мецниереба, 1979. 172 с.
39. Шибутани Т. Социальная психология. Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. 544 с.
40. Шихирев П.Н. Современная социальная психология. М.: Институт психологии РАН, 1999. 448 с.
41. Яницкий М.С., Серый А.В. Диагностика уровня развития ценностно-смысловой сферы личности. Новокузнецк: МАОУ ДПО ИПК, 2010. 102 с.
42. Ajzen, I. Nature and operation of attitudes. Annual Review of Psychology, 52, 2001, p.27-58.
43. Christensen I.P., Wagner H.L., Halliday M.S. Attitudes. In: Bios Instant Notes Psychology. SUA-Canada: Taylor & Francis, 2001, p. 201-204.
44. Feldman R.S. Attitudes, behavior and persuasion. In: Understanding Psychology (Third Edition). USA, 1990, p. 621-629.
45. Forsyth D.R. Attitude and prejudice & Attitude change. In: Social Psychology, Monterey-California: Cole Publishing Company, 1987, p. 188-281.
46. Rosenberg M.J., Hovland C.J. Cognitive, affective, and behavioral components of attitudes // C.J. Hovland, M.J.Rosenberg (Eds.). Attitude organization and change. New Haven: Yale University Press, 1960.

ADNOTARE

Donoga Liudmila. Influența atitudinilor sociale asupra procesului de adaptare a adolescenților și părinților în cadrul familiei.

Teză de doctor în psihologie, Chișinău, 2016 .

Structura tezei: adnotările, lista abrevierilor, introducere, 3 capitole, concluzii și recomandări, bibliografia din 219 titluri, 5 anexe, 129 de pagini de text de bază, 14 figuri și 20 tabele. Rezultatele obținute sunt publicate în 9 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: montaje, atitudini sociale, valori, adaptare, adaptare social-psihologică, adolescenți, părinți.

Domeniul de studiu: Psihologie socială.

Scopul lucrării: determinarea particularităților atitudinilor sociale și concretizarea relației lor cu adaptarea adolescenților și părinților în cadrul familiei în vederea eficientizării acestui proces.

Obiectivele cercetării: determinarea fundamentelor teoretice și a aparatului categorial al cercetării experimentale a relației dintre atitudinile sociale și adaptarea adolescenților și părinților în cadrul familiei; identificarea particularităților atitudinilor sociale în sfera trebuințelor și valorilor a adolescenților și părinților; stabilirea nivelului adaptării social-psihologice al adolescenților și părinților; stabilirea nivelului adaptării și coeziunii familiale al adolescenților și părinților; determinarea legăturii dintre particularitățile atitudinilor sociale ale adolescenților și tipul sistemului familial; concretizarea legăturii dintre particularitățile atitudinilor sociale și nivelul adaptării al adolescenților și părinților în cadrul familiei; elaborarea recomandărilor științific argumentate în vederea contribuirii la dezvoltarea armonioasă a personalității adolescenților, autodeterminarea și adaptarea lor eficientă în cadrul familiei.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute: rezidă în determinarea particularităților atitudinilor sociale în sfera trebuințelor și valorilor a adolescenților și părinților. Într-o nouă abordare au fost analizate atitudinile sociale ca mecanisme social-psihologice ce condiționează adaptarea adolescenților și părinților în cadrul familiei. Au fost obținute date empiric verificate ce demonstrează: relația particularităților atitudinilor sociale cu nivelul adaptării adolescenților și părinților în cadrul familiei; legătura particularităților atitudinilor sociale ale adolescenților cu tipul sistemului familial din care fac parte.

Problema științifică importantă soluționată în domeniu constă în fundamentarea științifică a particularităților atitudinilor sociale, fapt ce a contribuit la concretizarea relației acestor formațiuni social-psihologice cu adaptarea adolescenților și părinților în cadrul familiei, în vederea eficientizării acestui proces.

Semnificația teoretică a lucrării rezidă în: determinarea particularităților atitudinilor sociale în sfera trebuințelor și valorilor a adolescenților și părinților; concretizarea legăturii particularităților depistate cu nivelul adaptării adolescenților și părinților în cadrul familiei; stabilirea legăturii particularităților atitudinilor sociale ale adolescenților cu tipul sistemului familial din care fac parte.

Valoarea aplicativă a cercetării constă în completarea psihologiei sociale cu date empiric verificate privind: particularitățile atitudinilor sociale în sfera trebuințelor și valorilor a adolescenților și a părinților; raportul acestor particularități cu adaptarea adolescenților și părinților în cadrul familiei; legătura particularităților atitudinilor sociale ale adolescenților cu tipul sistemului familial din care fac parte. Rezultatele obținute sunt de real folos pentru psihologii școlari, părinți, pedagogi, asistenți sociali în cadrul elaborării programelor de contribuire la eficientizarea procesului de adaptare a adolescenților în cadrul familiei.

Implementarea rezultatelor științifice. În temeiul rezultatelor obținute în cercetare și recomandărilor propuse se alcătuiesc programe de facilitare a dezvoltării armonioase a personalității adolescenților, a autodeterminării și adaptării lor eficiente în cadrul familiei. Rezultatele studiului deasemenea se implementează în activitatea practică a psihologilor școlari și profesorilor în cadrul organizării seminarelor cu părinții adolescenților (Liceul „Academicianul Sibirschi” mun. Chișinău).

АННОТАЦИЯ

Донога Людмила. Влияние социальных установок на процесс адаптации старшекласников и родителей в семье.

Диссертация на соискание степени доктора психологии, Кишинэу, 2016.

Структура диссертации: аннотации, список сокращений, введение, 3 главы, выводы и рекомендации, библиография из 219 названий, 5 приложений, 129 страниц основного текста, 14 рисунков и 20 таблиц. Результаты исследования опубликованы в 9 научных работах.

Ключевые слова: установки, социальные установки, ценности, адаптация, социально-психологическая адаптация, старшекласники, родители.

Область исследований: Социальная психология.

Цель работы: определение особенностей социальных установок и конкретизация их связи с адаптацией старшекласников и родителей в семье в свете повышения эффективности данного процесса.

Задачи исследования: определение теоретических основ и концептуального аппарата экспериментального изучения связи социальных установок с адаптацией старшекласников и родителей в семье; установление особенностей социальных установок в потребностной и ценностной сферах старшекласников и родителей; выявление уровня социально-психологической адаптации у старшекласников и родителей; установление уровня семейной адаптации и сплоченности у старшекласников и родителей; определение связи особенностей социальных установок старшекласников с типом семейных систем; конкретизация связи особенностей социальных установок с уровнем адаптации старшекласников и родителей в семье; разработка научно обоснованных рекомендаций для фасилитации гармоничного личностного развития старшекласников, их самодетерминации и эффективной адаптации в семье.

Научная новизна полученных результатов заключается в определении особенностей социальных установок в потребностной и ценностной сферах старшекласников и родителей. С новых позиций были рассмотрены социальные установки как социально-психологические механизмы, обуславливающие адаптацию старшекласников и родителей в семье. Получены экспериментально проверенные данные, доказывающие: связь особенностей социальных установок с уровнем адаптации старшекласников и родителей в семье; связь особенностей социальных установок старшекласников с типом семейной системы, частью которой они являются.

Значимая научная проблема, решенная в исследовании, состоит в научном обосновании особенностей социальных установок, что способствовало конкретизации связи указанных социально-психологических образований с адаптацией старшекласников и родителей в семье в целях повышения эффективности данного процесса.

Теоретическая значимость исследования заключается в том, что в нем: определены особенности социальных установок в потребностной и ценностной сферах старшекласников и родителей; конкретизирована связь выявленных особенностей социальных установок с уровнем адаптации старшекласников и родителей в семье; установлена связь особенностей социальных установок старшекласников с типом семейной системы, частью которой они являются.

Прикладное значение работы состоит в дополнении социальной психологии эмпирически проверенными данными: об особенностях социальных установок старшекласников и родителей в потребностной и ценностной сферах; о связи этих особенностей с адаптацией старшекласников и родителей в семье; о связи особенностей социальных установок старшекласников с типом семейной системы. Полученные результаты полезны школьным психологам, родителям, педагогам и работникам социальных служб при разработке программ содействия гармоничному личностному развитию старшекласников, их самодетерминации и эффективной адаптации в семье.

Результаты внедрения. На основе полученных в исследовании данных и предложенных рекомендаций составляются программы фасилитации гармоничного личностного развития старшекласников, их самодетерминации и эффективной адаптации в семье. Результаты исследования также внедряются в практическую деятельность школьных психологов и учителей на проводимых с родителями старшекласников семинарах (Лицей им. ак. Сибирского мун. Кишинэу).

ANNOTATION

Donoga Lyudmila. The influence of social attitudes on the process of adaptation of senior pupils and parents in the family.

The thesis for the degree of Doctor of Psychology, Chisinau, 2016.

Thesis structure: abstract, introduction, 3 chapters, conclusions and recommendations, bibliography from 219 names, 5 applications, 129 pages of main text, 14 figures and 20 tables. The results are published in 9 scientific papers.

Keywords: set, social attitudes, values, adaptation, socio-psychological adaptation, senior pupils, parents.

Research field: Social psychology.

Objective: determination the characteristics of social attitudes and concretization of their connection with the adaptation of senior pupils and parents in the family in the light of the increase of efficiency of the process.

Research objectives: the definition of the theoretical framework and conceptual apparatus of an experimental study of connection the social attitudes with the adaptation of senior pupils and parents in the family; establishing peculiarities of social attitudes in the areas of values and of needs senior pupils and parents; identifying the level of adaptation of senior pupils and parents; the concretization of connection features of social attitudes with the level adaptation of senior pupils and parents; establishment of the level of family adaptation and cohesion senior pupils and parents; determination of connection features of social attitudes of senior pupils with the type of family systems; the development of science-based recommendations for the facilitation harmonious personal development, their self-determination and effective adaptation in the family.

Scientific novelty of the results is to determine the characteristics of social attitudes in the need-motivational and motivational-value fields of senior pupils and parents. With the new positions were considered the social attitudes how the socio-psychological mechanisms that cause adaptation of senior pupils and parents in the family. Obtained experimentally validated data, proving: the connection the features of social attitudes with the level of adaptation of senior pupils and parents in the family; the connection the features of social attitudes with the type the family system of senior pupils, which they are part.

Significant scientific problem solved in the study is the scientific justification of features of social attitudes what contributed to concretize the connection of these social-psychological formations with adaptation of senior pupils and parents in the family in order to improve the efficiency of the process.

The theoretical significance of the study lies in the fact what in him: defined the features of social attitudes in the need and value of fields of senior pupils and parents; concretized the connection the features revealed social attitudes with the level of adaptation of senior pupils and parents in the family; installed the connection the features social attitudes of senior pupils with the type of family system, which they are part.

Applied value of the work is to complement social psychology empirically verified information: about the features of social attitudes of senior pupils and parents in need and value fields; about the connection of these features of social attitudes with adaptation of senior pupils and parents in the family; about the connection characteristics of social attitudes of senior pupils with the type the family system. The results are useful for school psychologists, teachers and social workers in developing of programs to promote harmonious personal development of senior pupils, their self-determination and effective adaptation in the family.

Results of implementation. On the basis of the data in the study and recommendations, drawn up a program of facilitation of harmonious personal development of senior pupils, their self-determination and effective adaptation in the family. The results also implemented in practical activities of school psychologists and teachers, on seminars held with parents of senior pupils (Lyceum. Ac. Sibirski mun. Chisinau).

DONOGA LIUDMILA

**INFLUENȚA ATITUDINILOR SOCIALE ASUPRA PROCESULUI
DE ADAPTARE A ADOLESCENȚILOR ȘI PĂRINȚILOR ÎN
CADRUL FAMILIEI**

511.03 – PSIHLOGIE SOCIALĂ

Autoreferatul tezei de doctor în psihologie

Aprobat spre tipar: 26.05.2016
Hârtie offset Tipar difital
Coli de tipar: 2,0

Format hârtie 60x84 1/16
Tiraj: 35 ex
Comanda nr. 51

SRL "PRINT-CARO"

Str. Astr. N. Donici, 14, tel. 0-22-85-33-86